

Pridelava v rastlinjakih in sodobne tehnologije v trajnih nasadih so rešitev za povečanje samooskrbe s sadjem in zelenjavo

Sporočilo za medije

Ljubljana, 14. november 2023: **Večja zastopanost slovenskega sadja in zelenjave v javnih zavodih, uporaba pametnih tehnologij in krepitev odpornosti sektorja, tako glede ekonomskih, socialnih in podnebnih vplivov je le nekaj rešitev, ki so bile izpostavljene na Sadjarsko-zelenjadarski konferenci, ki jo je v Ljubljani organizirala GZS – Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij. Podnebne spremembe, neenakopravna obdavčitev, zahteve po zmanjševanju fitofarmaceutskih sredstev, nove bolezni in škodljivci, pomanjkanje delovne sile ogrožajo pridelavo sadja in zelenjave v Sloveniji, ki je že sedaj izjemno nizka. Rešitve so v gradnji novih rastlinjakov, uporabi obnovljivih virov energije, gradnji namakalno-oroševalnih sistemov in drugih zaščitnih sistemov. Okrepiti je treba zastopanost lokalno pridelanega sadja in zelenjave v javnih zavodih, posodobiti in prilagoditi sisteme zavarovanj in krepiti odpornost sektorja s posebnim podpornim programom. Pomembna je tudi odprava administrativnih ovir, predvsem na področju dostopa do vodnih virov, umeščanja objektov v prostor in izkoriščanja geotermalne energije.**

Dr. Tatjana Zagorc, direktorica Zbornice kmetijskih in živilskih podjetij je v uvodni predstavitvi izpostavila pomen sadjarsko-zelenjadarskega sektorja v Sloveniji. GZS-Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij pod svojim okriljem združuje podjetja povezana v Združenje za sadjarstvo in Združenje pridelovalcev v sodobnih rastlinjakih. Vsa ta podjetja so glavni pridelovalci sadja in zelenjave za trg, ustvarjajo visoke hektarske donose, uporabljajo najboljše tehnologije in digitalizirajo procese ter s tem zagotavljajo kakovostno in varno surovino. V Sloveniji (podatek za leto 2022) letno pridelamo nekaj več kot 90 tisoč ton zelenjave in 93,5 tisoč ton sadja. Pridelava sadja in zelenjave na prostem je močno odvisna od vremenskih razmer in med leti precej niha. Poraba zelenjave v letu 2022 je bila 280 tisoč ton, sadja pa skoraj 473 tisoč ton. Gre za zelo nizko samooskrbo s sadjem in zelenjavo v Sloveniji, ki dosega po ocenah pri sadju 29 in pri zelenjavi 38 odstotkov.

Boštjan Kozole, predsednik Združenja za sadjarstvo je izpostavil, da se sadjarstvo s krizami sooča že deset let in pohvalil vlogo Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ki je v preteklosti sektorju pomagalo, da se je ohranil. Posebne intervencije bi sektor sadja potreboval tudi danes. Izpostavil je omejitve glede višine sredstev 800.000 EUR za investicije za celotno programsko obdobje, ki je prenizka, saj v sadjarstvu potrebujemo investicije v namakalne in oroševalne sisteme ter prilagoditve na podnebne spremembe. Potrebujemo rešitve za področja zavarovanj kmetijske pridelave, za boj proti škodljivcem, škodljiv pa je tudi primerjalnik cen, ki spodbuja prodajo sadja, zlasti jabolk, pod njihovo lastno ceno. Opozoril je na pomanjkanje strokovnjakov v sadjarstvu in nujnost lažjega dostopa slovenskega sadja v javne zavode.

Drago Belec, predsednik Združenja proizvajalcev v sodobnih rastlinjakih je poudaril, da je pridelava v zaščitenih prostorih stabilnejša in učinkovitejša od pridelave na prostem, saj omogoča boljšo izkoriščenost površin, bolj ciljno namakanje in dodajanje hranil in s tem manjšo porabo virov. Razvoj bi bilo treba graditi na obstoječi pridelavi v visoko tehnoloških rastlinjakih, kjer že imamo zgrajeno primerno infrastrukturo in vzpostavljene prodajne kanale, ki se lahko še povečujejo. Ključ za povečanje samooskrbe z zelenjavo je ravno v kombinaciji pridelave v zaščitenih prostorih in pridelave na zunanjih površinah in s povezovanjem vseh akterjev v sektorju tako pridelovalcev, svetovalcev, inštitucij znanja, trgovine in politike.

Saša Belaj, z Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je predstavila stanje v zelenjadarstvu in sadjarstvu ter ukrepe, s katerimi država spodbuja sadjarstvo in zelenjadarstvo. Glede na nizko stopnjo samooskrbe pri posameznih zelenjadnicah imamo velike možnosti za povečanje obsega pridelave zelenjave, tako s povečanjem površin, kot tudi s povečanjem produktivnosti ter učinkovitosti rabe virov. V Sloveniji se sicer povečuje pridelava zelenjadnic (v letu 2022 je 1.570 KMG pridelovalo zelenjadnice na 2.536 ha kmetijskih površin). Pridelava zelenjadnic večinoma poteka na prostem (dobrih 94 % vseh tržnih površin), zato je pridelek zelenjave količinsko, kot tudi kakovostno nestabilen in močno odvisen od vremenskih dejavnikov. Potrebno je zmanjšati odvisnost pridelave od neugodnih vremenskih pogojev, opraviti prilagoditev na podnebne spremembe (namakanje, oroševanje, zavarovani prostori, mreže proti škodljivcem), kjer so na voljo finančni viri za investiranje. Hkrati je potrebno izboljšati prenos znanja, okrepiti javno službo za vrtnarstvo, okrepiti raziskave, inovacije, uvajati digitalizacijo v pridelavo, predelavo, tehnologijo, izboljšati tehnologijo na področju ekološke pridelave. Problem je tudi, da imamo v Sloveniji premalo zbirnih centrov za pripravo blaga za trg (hladilne/skladiščne kapacitete, sortirne linije, pakirne linije) z ustrezno infrastrukturo, ki bi omogočala večjo dodano vrednost pridelave zelenjave v primarnem sektorju.

Slovensko sadjarstvo so v zadnjih letih prizadele številne neugodne vremenske razmere in druge težave, ki so zaradi motenj na trgu zahtevale vzpostavitev novih dobavnih verig. Sadjarstvo ima v Sloveniji dolgoletno tradicijo. Sadje prideluje dobrih 22.000 pridelovalcev, ki obdelujejo nekaj več kot 12.000 ha sadovnjakov: 4.400 ha intenzivnih in 7.800 ekstenzivnih sadovnjakov. Povprečna površina intenzivnih sadovnjakov je majhna, le 1,31 ha. Mreže proti toči so zastopane na 1.438 ha (33%) vseh intenzivnih sadovnjakov pokritih (naraščajoči trend). Namakanih je 962 ha intenzivnih sadovnjakov, medtem ko ima oroševalni sistem 223 ha intenzivnih sadovnjakov. V Sloveniji je obseg skupne pridelave sadja v trendu rahlega povečevanja razen naše glavne vrste jabolane, ki je v stalnem trendu zmanjševanja. Povečujejo se strukturne spremembe z vedno večjo pestrostjo sadnih vrst. Neugodna je tudi starostna struktura intenzivnih sadovnjakov, povprečna letna obnova je prenizka, prevelika je posetna razdrobljenost. Država z naložbami v obnove nasadov, postavitve novih nasadov, namerava povečati oziroma optimirati obseg pridelave vseh sadnih vrst.

Saša Belaj je podrobno predstavila delovanje organizacije proizvajalcev in promocijo sadja, ki poteka v okviru Zakona o promociji kmetijskih in živilskih proizvodov, ter šolsko shemo sadja. Cilj države je povečanje porabe sadja in okrepitev promocijskih aktivnosti, dvig prepoznavnosti

slovenskega sadja glede kakovosti in varnosti, povečanje deleža lokalne oskrbe s pridelki pri javnem naročanju (sheme kakovosti del zelenega javnega naročanja), šolska shema - povečanje porabe sadja, osveščanje in izobraževanje otrok.

Za povečanje samooskrbe z zelenjavo in sadjem je potrebno v prvi vrsti povečati proizvodnjo, njeno produktivnost in odpornost, zlasti na spremenjene podnebne razmere. V tem delu so ključne predvsem naložbe v rastlinjake in druge zaščitene prostore, kjer bo omogočena celoletna pridelava, namakalno-oroševalne sisteme, protitočne mreže in druge vrste zaščitnih mrež, protislansko zaščito, odporne sorte ter specialno mehanizacijo. Za visokotehnološke rastlinjake, kjer pridelava ne poteka v tleh, se lahko izkoristijo tudi slabša kmetijska zemljišča. Potrebno je izkoristiti potencial geotermalne energije za ogrevanje rastlinjakov.

Povečanju učinkovitosti pridelave in predelave sledi optimizacija skladiščnih in hladilnih kapacitet, logistike in priprave proizvodov za trg. To je ključno za povečanje konkurenčnosti, za zagotavljanje boljše prilagodljivosti razmeram na trgu, skupnega nastopa na trgu in prožnosti pri odzivanju na različne tržne razmere. Ključna je okrepitev organiziranosti pridelovalcev in njihova tesnejša vpetost v odporne verige preskrbe s hrano. Bistven je organiziran vstop lokalno pridelane zelenjave in sadja v kratke dobavne verige, javne zavode v okviru zelenega javnega naročanja in v HORECA sektor. Ključen je dostop do znanja, tehnologij, inovacij, poznavanja veččin trženja in promocije.

Pomembna je tudi odprava administrativnih ovir, predvsem na področju dostopa do vodnih virov, umeščanja objektov v prostor in izkoriščanja geotermalne energije. Sodelovanje med okoljsko in kmetijsko politiko je v tem delu ključnega pomena.

Tadeja Kvas Majer, iz Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano je podrobno predstavila shemo šolskega sadja in javno naročanje živil v javnih zavodih. Zakon o javnem naročanju zahteva nad 40.000 objavo javnega naročila, daje pa tudi izjemo do 215.000 EUR, kjer ni treba upoštevati postopkov javnega naročanja. Javni zavodi so dolžni upoštevati deleže ekoloških živil in živil iz shem kakovosti, ki ju določa Uredba o zelenem javnem naročanju in znašata za ekološka živila 12 % oz. 15 % od leta 2024, za živila iz shem kakovosti pa 20 %, sicer so v nadzoru podvrženi plačilu globe, če ni realizacije. V šolski shemi se spodbuja razdeljevanje slovenskih proizvodov. V njej je v letu 2021/2022 sodelovalo 423 osnovnih šol (skupaj 178.226 otrok), sadje in zelenjavo je dobavljalo 319 dobaviteljev, od tega 52% kmetov. Količinsko se je razdelilo 95% sadja in le 5% zelenjave. V šolski shemi se v povprečju razdeli 235 ton jabolka na šolsko leto (1,4 kg/leto/otroka).

Izzivi na katere opozarjajo ponudniki v javne zavode so predvsem okvirni sporazumi, kjer kasneje ni naročila, premajhne količine za dnevno dostavo, premalo sezonskega naročanja, javni zavodi ne izločajo sklopov na način, da bi lahko ponudili le jabolka, ampak je cel sklop sadje, nepoznavanje količinskih potreb po različnih živilih v javnih zavodih in cenovna nekonkurenčnost. Javni zavodi, kot naročniki se srečujejo z nepovezanostjo ponudnikov, kjer ni stabilne količinske dobave, fiksno je določena cena obroka, kadrovska podhranjenostjo, pomanjkanjem skladiščnih kapacitet, zagotavljanjem posebnih obrokov, premajhnim številom

ponudnikov in oddaljenostjo javnih zavodov ter dodatno administracijo.

Na okrogli mizi »Javno naročanje in šolska shema sadja in zelenjave v praksi« so iskali rešitve, kako povečati delež slovenskega sadja in zelenjave v javnih zavodih. Kritični bili so do tega, da v javnem naročanju cena prevladujoč dejavnik, kar je posledica nizkega zneska denarja (cena, ki jo določi ministrstvo za ceno malice), ki se nameni za obroke v javnih zavodih. Katalog živil za javno naročanje je odličen pripomoček tako pridelovalcem kot javnim zavodom za naročanje živil. Potrebujemo pa veliko izobraževanja in poznavanja njegove uporabnosti tako s strani javnih zavodov in tudi ponudnikov živil. Potrebujemo zanesljivo in stabilno ter količinsko ustrezno ponudbo živil za javne zavode, povezovanje in sodelovanje ponudnikov in lažje javno naročanje po izločenih sklopih.

Dr. Miran Lakota, iz Univerze v Mariboru, Fakultete za kmetijstvo in biosistemske vede je predstavil digitalizacijo v kmetijstvu, precizno in pametno kmetijstvo ter možne ukrepe. Digitalizacija v kmetijstvu povezuje digitalne tehnologije, digitalne inovacije, umetno inteligenco in informacijske in komunikacijske tehnologije. Precizno kmetijstvo predstavlja način pridelave, ki temelji na »spremenljivosti« znotraj obdelovalne površine (GERKa). To pomeni pravilne ukrepe, na pravi lokaciji, na pravilen način in ob pravem času, uporabo senzorjev, letalskih in satelitskih posnetkov. Z analizo podatkov se skuša opisati spremenljivosti, jih razumeti in ustrezno ukrepati. V Sloveniji imamo javno dostopne podatke s pregledovalniki www.rkg.gov.si, za satelitsko vodeno navigacijo sta na voljo dve omrežji SIGNAL in SmartNet. Imamo množico zbranih podatkov, ki so razpršeni po posameznih, med seboj nepovezanih bazah.

Prihodnost je v robotizaciji in avtonomnih strojih, ki so kompleksni, inteligentni in fleksibilni sistemi. Ti znižujejo stroške dela in porabo materialov, večajo fleksibilnost, zmogljivost in kakovost proizvodov, terjajo pa večje stroške investicij, višje stroške servisa in zahtevajo ustrezna nova znanja, zaradi svoje kompleksnosti. Precizno kmetijstvo, kjer je informacijsko intenzivna tehnologija, prehaja v pametno kmetijstvo, kjer tehnologija vključuje tudi znanje (zajem podatkov, analiza informacij, podpora odločanju in izvajanje). Pametno kmetijstvo vključuje avtomatizacijo vodenja strojev in procesov ter sisteme za podporo odločanju. Nove tehnologije so uporabne tako za velike kot male kmete, saj je vsem cilj povečati kakovost pridelkov, hektarske donose, zmanjšati znatno porabo repromateriala, lažje izpolnjevanje okoljskih zahtev in hitrejše dokumentiranje njihovih ukrepov. Predstavil je tudi recept za digitalizacijo kmetijstva, ki pomeni prehod od »kmeta« do »družinskega podjetja za pridelavo hrane«.

Na okrogli mizi «Uporaba pametnih tehnologij v pridelavi sadja in zelenjave v praksi« so strokovnjaki govorili o nujnosti uporabe pametnih tehnologij in digitalizacije v kmetijski pridelavi. Predstavili so CRP projekt Razvoj in uvajanje digitalnih orodij za podporo v pridelavi sadja, govorili pa so tudi o uporabi robotov. Sogovorniki se strinjajo, da morajo te tehnologije, ki so na voljo, postati dostopnejše za uporabnike. Za to potrebujemo več finančnih virov in znanja.

Tretji sklop vsebin je bil namenjen odpornosti sektorja pridelave sadja in zelenjave. **Dr. Robert Veberič** iz Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani je predstavil odpornost sektorja sadja in zelenjave tako glede genetskih kot okoljskih dejavnikov. Predstavil je različne izzive, ki vplivajo na pridelavo od vremena, bolezni in škodljivcev, varstva narave, voda in biodiverzitete, dostopnost in cene materialov in energije, pomanjkanje in stroški delovne sile ter zahteve potrošnikov. Potrebujemo tolerantne sorte sadja, nove genomske tehnike. S proizvodnimi tveganji se danes soočajo kmetovalec, zavarovalnica in država, vendar ukrepi v obliki subvencioniranja zavarovalnih premij niso več zadostni. Potrebujemo nove mehanizme za obvladovanje tveganj v kmetijstvu, kot so različne oblike skladov, novi zavarovalni produkti in drugo.

Na okrogli mizi »Kako se čim bolj uspešno pripraviti na naslednjo sezono?« so govorili o odpornosti sektorja sadja in zelenjave na podnebne spremembe in ostale krize, s katerimi se sektor srečuje. Sektor je trenutno precej neodporen, kar je pogojeno tudi s tem, da se sadovnjaki sadijo za več let, da so ranljivi, da primanjkuje mehanske zaščite, novih tolerantnejših sadnih vrst. Potrebno je nujno poenostaviti postopke za pridobivanje gradbenih in okoljskih dovoljenj za izgradnjo novih rastlinjakov, povečati investicije v namakanje in oroševanje, izkoristiti geotermijo za kmetijstvo. Potrebno je posodobiti in prilagoditi sisteme zavarovanj, ki bodo sledili pogostnosti kriz, s katerimi se sektor sooča, da bodo tudi zavarovalnice ostale v sistemu zavarovanj. Razmisliti velja v smeri ustanovitve različnih oblik skladov, ki pa imajo tako prednosti, kot slabosti. Potrebujemo podporno okolje, ki bo dolgoročno načrtovalo upravljanje prostora in rabo kmetijskih površin ter spodbujalo sodelovanje in povezovanje v sektorju.

Zbornica kmetijskih in živilskih podjetij pri GZS

Dodatne informacije:

Mag. Anita Jakuš, anita.jakus@gzs.si; 041 791 224